

RAQAMLI MUHITDA HUQUQIY NIGILIZMNING IJTIMOIIY-HUQUQIY OQIBATLARI

Jumanazarov Behruz Shodlik o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat boshqaruv huquqi yo'nalishi magistranti
Jbehruz1203@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20019019>

Annotatsiya: Ushbu tezisda raqamli muhitda huquqiy nigilizmning mohiyati, ko'rinishlari va uning ijtimoiy-huquqiy oqibatlari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar (internet, ijtimoiy tarmoqlar, sun'iy intellekt) rivojlanishi bilan huquqqa nisbatan ishonchsizlik, mensimaslik va rad etish holati yangi shakllarda namoyon bo'lmoqda. Anonimlik, global platformalarning milliy qonunlardan ustunligi va huquqiy savodsizlik huquqiy nigilizmni kuchaytiruvchi asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi.

Tadqiqotda huquqiy nigilizmning ijtimoiy oqibatlari (huquqiy ongning pasayishi, kiberta'qib va onlayn zo'ravonlikning ko'payishi, ijtimoiy parchalanish, raqamli tengsizlik) hamda huquqiy oqibatlari (huquqiy tizim samarasizligi, kiberjinoyatlarning o'sishi, davlat institutlariga ishonchsizlik va huquqiy madaniyatning eroziyasi) yoritilgan. Xulosa qismida huquqiy nigilizmga qarshi kurashning asosiy yo'llari – huquqiy ta'lim va raqamli savodxonlikni oshirish, raqamli huquqni takomillashtirish va xalqaro hamkorlik taklif etiladi.

Tadqiqot raqamlashtirish jarayonida huquqiy davlat qurilishi va jamiyat barqarorligi uchun mavjud xavflarni o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy nigilizm, raqamli muhit, kibermakon, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, ijtimoiy-huquqiy oqibatlar, kiberta'qib, dezinformatsiya, raqamli savodxonlik, platformalar javobgarligi, kiberjinoyatlar.

Zamonaviy jamiyatning raqamlashtirilishi huquqiy munosabatlarning yangi shakllarini vujudga keltirdi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, sun'iy intellekt va raqamli platformalar orqali shakllangan virtual muhitda huquqiy normalarning ijrosi murakkablashmoqda. Shu bilan birga, huquqiy nigilizm — huquqqa, qonunlarga va huquqiy institutlarga nisbatan ishonchsizlik, mensimaslik va rad etish holati — raqamli muhitda yangi kuch va ko'rinishlarga ega bo'lmoqda.¹

Huquqiy nihilizm – bu huquqiy ong va huquqiy madaniyatning buzilishi, ya'ni insonlarning huquqiy qoidalarni hurmat qilmasligi yoki ularni e'tiborsiz qoldirishi bilan tavsiflanadigan ijtimoiy hodisa hisoblanadi. Bu fenomen jamiyatning huquqiy taraqqiyotiga jiddiy xavf tug'diradi, chunki u huquqiy tizimga ishonchni kamaytiradi va qonuniy tartibning samarali ishlashini susaytiradi. Raqamli muhitda huquqiy nihilizm yanada kuchaymoqda; anonimlik, axborot tezligi va global platformalarning milliy qonunlardan ustunligi tufayli foydalanuvchilar o'z harakatlarining huquqiy oqibatlarini yetarlicha his qilmaydilar². Shu bilan birga, onlayn muhitda noto'g'ri axborot, kiberjinoyat va huquqiy normalarga zid xatti-harakatlar tez tarqaladi, bu esa jamiyatning huquqiy ongini zaiflashtiradi³.

Raqamli muhitda huquqiy nigilizmning asosiy ko'rinishlari:

¹ Chuboyeva Ozadaxon. Huquqiy nigilizm haqidagi bazi mulohazalar. 2020.

² Ivanov, A. & Smirnova, E. (2021). "Digitalization and Legal Nihilism: Challenges for Modern Societies." *Journal of Law and Society*, 15(3), 45–60.

³ Karimov, T. (2019). *Internet va huquqiy madaniyat: onlayn xatti-harakatlar tahlili*. Toshkent: Fan.

Mualliflik huquqi, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, kibermakon qoidalari va intellektual mulk normalariga nisbatan mensimaslik (pirat kontent, deepfake, kontentning noqonuniy tarqatilishi).

“Bu virtual olam, qonun bu yerga yetmaydi” tamoyilining keng tarqalishi.

Anonimlik va algoritmlar ta'sirida huquqiy mas'uliyatni his qilmaslik.

Platformalar qoidalari milliy qonunlardan ustun deb hisoblash.

Ijtimoiy oqibatlar

1. Huquqiy ong va huquqiy madaniyatning pasayishi. Fuqarolarda qonunga hurmat va ishonchning zaiflashishi jamiyatda huquqiy vakuum yaratadi.⁴

2. Ijtimoiy munosabatlarning buzilishi: kiberta'qib, onlayn zo'ravonlik, shaxsiy hayotga tajovuz, trolling va haqoratlarning ko'payishi. Bu ruhiy salomatlikka, ayniqsa yoshlar orasida depressiya va izolyatsiyaga olib keladi.

3. Dezinformatsiya va “post-haqiqat” muhitining shakllanishi, ijtimoiy birdamlikning parchalanishi.

4. Raqamli tengsizlikning kuchayishi: raqamli savodsiz guruhlar (qishloq aholisi, keksalar) huquqiy himoyadan mahrum bo'lib, “raqamli diskriminatsiya”ga duch keladi.

Huquqiy oqibatlar

1. Kiberjinoyatlarning keskin ko'payishi (ma'lumot o'g'irlash, kiberta'qib, intellektual mulk huquqlarining buzilishi).

2. Davlat va huquqiy institutlarga nisbatan ishonchsizlikning kuchayishi. Natijada fuqarolar norasmiy “raqamli qonunlar” (platforma qoidalari)ga ko'proq murojaat qiladi.

3. Milliy va xalqaro huquqiy ziddiyatlar: global platformalar milliy qonunlarga bo'ysunmasligi huquqiy nigilizmni yanada chuqurlashtiradi.

Xulosa

Raqamli muhitning tez rivojlanishi va global axborot oqimining kengayishi bilan bog'liq holda, huquqiy nihilizm jamiyatning ijtimoiy-huquqiy barqarorligiga jiddiy tahdid solmoqda. Bu hodisa nafaqat huquqiy ongni deformatsiya qiladi, balki fuqarolarning huquqiy qadriyat va normalarga bo'lgan ishonchini susaytiradi. Natijada, jamiyatda huquqiy me'yorlarga hurmatning pasayishi kuzatiladi, bu esa huquqiy davlat qurilishining samarali amalga oshirilishiga to'sqinlik qiladi. Raqamli muhitda huquqiy nihilizmning kuchayishiga bir nechta omillar ta'sir ko'rsatadi: anonimlik, axborot tezligi va global platformalarning milliy qonunlardan ustunligi. Shu holat shuni anglatadiki, fuqarolar onlayn xatti-harakatlarining huquqiy oqibatlarini yetarlicha anglamaydilar, va bu esa kiberjinoyat, noto'g'ri axborot tarqalishi hamda huquqiy normalarga zid xatti-harakatlarning kengayishiga olib keladi.

Shu bilan birga, huquqiy nihilizm ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ham zaiflashtiradi, chunki qonuniy me'yorlarga amal qilinmagan holda shaffof va adolatli boshqaruv tizimlarini yaratish imkoniyati cheklanadi. Bularning barchasi huquqiy madaniyat va huquqiy ongning mustahkamlanishini ta'minlash bo'yicha davlat va jamiyat darajasida strategik chora-tadbirlar zarurligini ko'rsatadi.

Bartaraf etish yo'llari:

Huquqiy ta'lim va raqamli savodxonlikni kuchaytirish (maktab, oliy ta'lim va ommaviy axborot kampaniyalari orqali).

⁴ Noila Nurmatova. Huquqiy nigilizm – jamiyat sindromi. 2020.

Raqamli huquqni takomillashtirish: shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, platformalar javobgarligi bo'yicha qonunlarni rivojlantirish.

Davlat va fuqarolik jamiyati hamkorligida huquqiy tarbiya va monitoring tizimini yaratish.

Xalqaro hamkorlik orqali kibermakon huquqiy normalarini uyg'unlashtirish.

Raqamli texnologiyalarni inson huquqlari va huquqiy madaniyat bilan uyg'unlashtirmasdan, jamiyatda huquqiy vakuum va ijtimoiy beqarorlik kuchayishi mumkin. Shuning uchun huquqiy nigilizmga qarshi kurash raqamli O'zbekiston strategiyasining muhim qismi bo'lishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Chuboyeva Ozadaxon. Huquqiy nigilizm haqidagi bazi mulohazalar. 2020.
2. Ivanov, A. & Smirnova, E. (2021). "Digitalization and Legal Nihilism: Challenges for Modern Societies." *Journal of Law and Society*, 15(3), 45–60.
3. Karimov, T. (2019). *Internet va huquqiy madaniyat: onlayn xatti-harakatlar tahlili*. Toshkent: Fan.
4. Sh. Saydullayev. Davlat va huquq nazariyasi. Toshkent. "Yangi asr avlodi", 2024.
5. <https://lex.uz/uz/>